

Dioklecijan sagradio je za sebe oko 300. u svojoj palači u Splitu osmerokutni kupolom presvođeni mauzolej (poslije pretvoren u katedralu). Običaj pokapanja odličnika u sarkofage preuzeli su prvi kršćani (sarkofazi iz Salone s prikazima Dobroga pastira, prijelaza Židova preko Crvenoga mora). Kršč. groblja razvijala su se oko grobova mučenika nad kojima su bile podizane kapele (martiriji), a i oko monumentalnih bazilika (Manastirine i Kapljuč u Solinu). Ranokršćanskom razdoblju pripadaju i grobnice zidane od opeke, ožbukanih zidova i potom oslikanih freskama. Na zidu grobnice sa Štrbinaca pokraj Đakova naslikani su dva pauna pokraj kantarosa i Kristov monogram.

Iz vremena seobe naroda otkriveni su grobovi pripadnika raznih germanskih grupa (Goti, Langobardi), a potom nekropole slavensko-avarske kulture (VII. i prva pol. VIII. st.) s grobovima u kojima je nađeno mnogo oružja, oruđa, posuda i nakita (Bijelo Brdo, Čadavica). Izrazito slav. grobovi i starohrv. groblja Majdan i Mravinci kraj Solina vrijedan su izvor predmeta za poznavanje slav. materijalne kulture i umjetnosti (naušnice, oružje u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu). Vladari rane hrv. srednjovj. države u X. st. bili su pokapani i u sarkofazima; tako je u predvorju crkve Sv. Stjepana na Otoku u Solinu nađena ploča sarkofaga s natpisom kraljice Jelene iz X. st. U sarkofazima su pokapani i crkveni velikodostojnici (Split).

Najpoznatiji očuvani grob iz doba romanike je grob opatice Večeneg u Zadru (1111).

Osim u moćnicima (relikvijarima), moći svetaca se pohranjuju na oltarima u raskošnim ljesovima koji su remek-djela gotičke i prijelazne gotičko-renesansne umjetnosti: srebrna raka Sv. Šimuna u istoimenoj crkvi u Zadru (1377–80, dar kraljice Elizabete Kotromaničke, rad Franje iz Milana), mramorna raka Sv. Dujma (1427, kipar Bonino iz Milana) i Sv. Staša (1448, kipar Juraj Dalmatinac) u splitskoj katedrali i Bl. Arnira u Kaštel-Lukšiću (Juraj Dalmatinac). Na poklopcu tih svojevrstnih sarkofaga kip prikazuje sveca na odru, a na prednjoj stijeni reljefi razne prizore i likove. Renesansne su raka Bl. Ivana Ursinija (1468, rad Nikole Fiorentina) u trogirskoj katedrali i Ivana Sobote (1469) u crkvi Sv. Dominika u Trogiru.

U doba gotike i renesanse, a i poslije, mrtvi se često pokapaju u crkvama. Grobovi su im označeni pločama u crkvenom podu, uzidanima u zid ili na kojemu od stupova. Osim natpisa o pokojniku, često su na pločama isklesani obiteljski grbovi ili oznake bratovštine ili ceha koji su imali i svoje zajedničke grobnice. Osobito, umjetnički i kulturnopov. zanimljivu skupinu čine uspravno postavljene ploče s reljefnim likom pokojnika, radovi uglavnom renesansnih klesara od posljednje četvrtine XV. st. do posljednje četvrtine XVII. st. u S Hrvatskoj.

Najčešće su prikazani uspravno stojeći ratnici: Nikola Iločki (1477) i Lovro Iločki (1525) u Iloku, Ivaniš Korvin (1505) u Lepoglavi, Petar Erdődy (1567) u Jastrebarskom, Franjo Tahi (1593) u Stubici, Petar I. Ratkaj (1586) u Desiniću, Gašpar Drašković (1587) u Bednji, Zrinski i Nikola Malakoci (1603) u Čakovcu, Benedikt Turoci (1616) u Vinici, Ivan Petkó (1616) u Ivancu, Baltazar Vragović u Maruševcu, Toma Erdődy (1624) u zagrebačkoj katedrali, N. Gottfried von Salmbhant (1641) u franjevačkoj crkvi u Varaždinu, Nikola IX. Frankopan na Trsatu, te dva viteza iz obitelji Češković (1711) u Lepoglavi. Tek poneki ratnik kleči pred raspelom: Martin Mogorić (o. 1675) u Mariji Gorici, Ladislav Patačić (1710) u Lepoglavi. Glava zagrebačkoga biskupa Luke počiva na odru (1510, rad I. Duknovića, Hrvatski povijesni muzej). Žene su prikazane u nošnji svojega vremena: Dominka Betričić iz Senja (1509, Hrvatski povijesni muzej), i Ana Marija Veckhart (1648) u Poljani kraj Ivanič-Grada, a dječice Gotthard u povojima (1608) u župnoj crkvi u Koprivnici. Bračni par Martin i Doroteja Frankopan prikazani su na odru (poslije 1479, na Trsatu), a ostali u molitvi pod križem: Šimun Keglević i supruga s djecom (1579) u Pregradi, Ana Purthin i suprug (1589) u Sv. Mihalju u Samoboru, Ivan Hrvoje i Eva Dreffell (1704) u Plešivici.

U vrijeme baroka osobito su izražajni grbovi i natpisi izvedeni na brončanim nadgrobnim pločama I. Frankopana Tržaškoga (1637) i I. H. Auersperga (1669) u Sv. Katarini u Zagrebu, J. J. Herbersteina (1689) u Karlovcu te na kositrenu ljesu koji počiva na orlovima i jelenima grofa E. Erdődyja u kripti crkve u Klanjcu. Osobito su monumentalne barokne grobnice u Zadru s portretima pokojnika: Marina Giorgija (1675) u Sv. Krševanu, Šimuna Fanfogne (1707) u Sv. Mariji i Franje Rossinija (1764)

STAROHRVATSKO GROBLJE U ŽDRIJCU KRAJ NINA

u Sv. Šimi, radovima vrsnih mlet. kipara. U klasicističkom je slogu izveden nadgrobni spomenik Ignjata Gyulaya (1831) u Sv. Katarini u Zagrebu s pločom koju podupire spavajući lav i obrubljenom bakljama i zastavama od lijevana željeza. U istome su materijalu izliveni nadgrobni spomenik srpanjskim žrtvama (poginulima u Zagrebu 1845) i mnogi nadgrobni spomenici iz XIX. st. po grobljima širom Hrvatske.

Budući da vlasti od kraja XVIII. st. zabranjuju iz higijenskih razloga pokapanje u crkvama, pokapa se na grobljima izvan gradskih jezgara, uz kapele, oko kojih su i prije bila mala groblja: u Zagrebu Jurjevsko, Tomino, Margaretsko, Rokovo, Petrovo, Svetoduško, u Splitu Sustipan, u Dubrovniku Boninovo. Grad Varaždin je od 1860. uređivao svoje groblje tipa franc. perivoja, osebujno po postavljanju grobova među žive zidove tuja (po zamisli H. Hallera), što je poslužilo kao uzor grobljima u drugim naseljima (Vinica). Grad Zagreb dokinuo je pokapanje na starim malim grobljima i 1876. otvorio središnje groblje Mirogoj, zasnovano također poput franc. perivoja, s arkadama (1879–1917), crkvom (1927–29) i mrtvačnicom (1885–86), sagrađenima po projektu H. Bolléa u neorenesansnim oblicima. Dopunjeno je krematorijem (arh. M. Hrzić, Z. Krznarić, D. Mance, 1985), s kojim, skladno uklopljenim u krajolik, čini vrijedan urbanistički domet.

Među mnoštvom spomenika na grobljima ima vrijednih umjetničkih djela hrv. kipara. Skulpture I. Rendića nalaze se na grobovima P. Preradovića, E. Kumičića, A. Vebera, E. Priestera u Zagrebu, I. Perkovca u Samoboru, a mauzoleji na Rijeci (obitelj Gorup) i u Supetru (obitelj Radnić). Poznati su još mauzoleji I. Meštrovića u Cavtatu (Gospa od Anđela obitelji Račić, 1922) i kiparove obitelji u Otavici (1931), T. Rosandića u Supetru (obitelj Petrinović 1924–27), kao i grobnica biskupa J. J. Strossmayera s reljefom R. Valdeca (1913) u kripti katedrale u Đakovu. Djela gotovo svih hrv. kipara iz posljednjih stotinu godina mogu se naći na grobljima širom Hrvatske, a najviše na zagrebačkome Mirogoju. Tu su djela R. Frangeš-Mihanovića, R. Valdeca, I. Kerdića, I. Meštrovića, V. Radauša, A. Augustinčića, I. Turkalja, I. Škarpe, F. Kršinića, H. Juhna, G. Antunca, V. Mačukatina, A. Starčevića, I. Lozice, V. Bakića, I. Poljana i dr. Groblja i kosturnice žrtava stradalih tijekom II. svj. r. obilježeni su skulpturama: u Jasenovcu (B. Bogdanović), Oborovu (V. Dajht-Kralj), Dotršćini u Zagrebu (V. Bakić i B. Ružić).

Zasebnu skupinu kamenih nadgrobnika čine stećci raznih oblika, kojih u BiH ima više desetaka tisuća, većinom iz XIV. i XV. st.; u Hrvatskoj ih je evidentirano više od tri tisuće, najviše ploča i kvadara, oko 150 sljemenjaka, svega nekoliko stela i križeva. Najveći ih je broj na dubrovačkom